

KS. ADAM ROMEJKO

Uniwersytet Gdański

ORCID 0000-0002-8513-2955

Obraz medialny Polaków mieszkających w Wiedniu w przekazie Austriackiej Rozgłośni Radiowo-Telewizyjnej (ORF)

DOI: <https://doi.org/10.26142/stgd-2019-014>

Streszczenie: Na tle krajów zachodnich Austria wyróżnia się zmonopolizowaniem i upartyjnieniem mediów audiowizualnych. Dostrzegają to obywatele, określając prześmiewczo głównego nadawcę radiowo-telewizyjnego (ORF) mianem *Rotfunk*, tj. *Czerwonej Rozgłośni*. Odbija się w tym praktyka zatrudniania, szczególnie na wysokich stanowiskach, osób związanych z ugrupowaniem socjaldemokratycznym. Temat Polaków zamieszkujących w Wiedniu nie pojawia się w ORF zbyt często. Potwierdza to fakt, że Polacy są dobrze zintegrowani w austriackiej stolicy. Ponieważ w mediach dobrze „sprzedaje się” to, co negatywne, patologiczne, więc brak odniesień do Polaków stanowi powód do zadowolenia. Od czasu do czasu prezentuje się Polaków wbijających się w świecie kultury, sztuki i gospodarki. Pojawiają się także postaci negatywne – osoby dopuszczające się przestępstw.

Słowa kluczowe: ORF, Polacy, radio, telewizja, Wiedeń

The Media Image of Poles living in Vienna in the Programs of the Austrian Broadcasting Corporation (ORF)

Summary: Among western countries, Austria stands out in its monopoly by state and political parties of audio-visual media. This is perceived by the citizens, who make a mockery of the main radio and television broadcaster (ORF), describing it as *Rotfunk*, i.e. *the Red Broadcaster*. This reflects the practice of employing persons associated with the social democratic party in high positions. The issue of Poles living in Vienna does not appear too often in the ORF. This is confirmed by the fact that Poles are well integrated in the Austrian capital. Because the media are “selling” what is negative, pathological,

the lack of references to Poles is a reason for satisfaction. From time to time, Poles appear as people of success in the world of culture, art and economy. There are also negative references, to Poles who commit offences.

Keywords: ORF, Poles, radio, television, Vienna

Wstęp

Miastem, które było i nadal jest chętnie wybierane przez polskich emigrantów jako miejsce osiedlenia, jest Wiedeń. Pomimo bariery językowej dość szybko aklimatyzują się oni w naddunajskiej metropolii i – na co zwraca uwagę wielu badaczy – stają się „niewidzialni”. Większość z nich dobrze wpisuje się w austriacką przeciętność. Fakt, że nie odstają zbyt od wiedeńskiej zwyczajności – pozytywnie, jako ludzie wybitni, i negatywnie, jako ludzie z marginesu – powoduje, że nie są interesujący. Z tego powodu nie pojawiają się często w austriackich mediach. Opinię tę potwierdzają wyniki badań, które autor niniejszego opracowania przeprowadził w 2018 r. w Archiwum ORF (ORF-Archiv) w Wiedniu. Zasoby audiowizualne, zapisane w formie cyfrowej, dostępne są w Bibliotece Dziejów Najnowszych Uniwersytetu Wiedeńskiego (Fachbereichsbibliothek Zeitgeschichte – Universitätsbibliothek)¹.

W artykule zaprezentowano najpierw w syntetycznej formie dzieje radia i telewizji w Austrii, następnie bardziej interesujące programy, które dotyczą Polaków mieszkających w Wiedniu². Pierwsze programy na ich temat pojawiają się na początku lat 80. XX w. Wcześniejsze miały zdawkowy charakter i dotyczyły Polaków odwiedzających austriacką metropolię, w tym polityków i artystów, oraz kolejnych peerelowskich ambasadorów. Na koniec zamieszczono krytyczne uwagi dotyczące programów o Polakach w Wiedniu.

1. Radio i telewizja w Austrii

Początki działania na ziemiach austriackich nadawcy najpierw radiowego, a następnie radiowo-telewizyjnego, który od 1967 r. określany jest skrótem ORF (Österreichischer Rundfunk, Austriacka Rozgłośnia Radiowo-Telewizyjna)³, sięgają połowy lat 20. XX w. W 1924 r. w Wiedniu powołano do istnienia pierwszą austriacką rozgłošnię radiową – Radio Verkehrs AG (RAVAG,). Inicjatorem i długoletnim

¹ *ORF-Archiv*, <https://bibliothek.univie.ac.at/fb-zeitgeschichte/orf-archiv.html> [24.06.2019].

² Szczegółowa prezentacja tych programów dokonana zostanie w przyszłości w publikacji książkowej pt. *Polacy w Wiedniu*.

³ *ORF*, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 2, *H-Q*, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 525.

(do 1938 r.) dyrektorem rozgłośni był Oskar Czeija (1887-1958)⁴. Tam, dzień przed anszlusem (11 marca 1938 r.), ostatnią mowę wygłosił kanclerz Kurt Schuschnigg (1897-1977), którą zakończył wezwaniem „Gott schütze Österreich!” („Niech Bóg chroni Austrię!”)⁵.

W 1955 r., po odzyskaniu niepodległości, zjednoczono działające na terenie austriackim rozgłosnie jako Austriackie Radio (Österreichisches Rundspruchwesen). 11 grudnia 1957 r. powołano do istnienia Austriacką Rozgłosnię Radiowo-Telewizyjną sp. z o.o. (Österreichischer Rundfunk Ges. m. b. H). Spółka ta od 1 stycznia 1958 r. była odpowiedzialna za nadawanie w Austrii programów radiowych i telewizyjnych⁶. Postanowiono, że przedstawiciele władz federalnych i landowych będą mieli na nią wpływ w kwestiach ekonomicznych. O treściach programowych decydować miało jej kierownictwo⁷.

Dyrektor generalny Karl Cejka (1917-1978) kierował transformacją prowadzonych przez aliantów rozgłośni w ogólnokrajową instytucję państwową. Problemem było specyficzne upolitycznienie rozgłośni – ważniejsze stanowiska powierzano osobom mającym partyjne powiązania z Socjaldemokratyczną Partią Austrii (Sozialdemokratische Partei Österreichs, SPÖ) lub Austriacką Partią Ludową (Österreichische Volkspartei, ÖVP). Przyjęto założenie, że telewizja będzie domeną socjaldemokratów, a radio – ludowców⁸. W powyższej sytuacji odbijała się funkcjonująca w Austrii od 1945 r. polityczna *zasada proporcjonalności* (*Proporzprinzip*) nazywana także *demokracją proporcjonalną* (*Proporzdemokratie*). Z jednej strony jej stosowanie umożliwiło, szczególnie w dwóch dekadach po zakończeniu II wojny światowej, ustabilizowanie politycznej sytuacji, z drugiej sprzyjało niezdrowemu elitaryzmowi, osłabianiu parlamentu i partyjnej konkurencji, brakowi właściwej kontroli i innowacyjności, a także pomijaniu niewygodnych tematów politycznych i społecznych⁹.

Przekładanie się życia partyjnego na radio i telewizję oceniane było przez Austriaków z niezadowoleniem. Z tego powodu z inicjatywy dziennikarzy

⁴ RVAVAG, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 3, R-Z, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 18.

⁵ *Letzte Rundfunkansprache als Österreichischer Bundeskanzler von Kurt Schuschnigg am 11. März 1938*, <https://www.mediathek.at/portaltreffer/atom/015C6FC2-2C9-0036F-00000D00-015B7F64/pool/BWEB/> [03.06.2019].

⁶ Pierwszy program telewizyjny nadano w Austrii w dn.1 sierpnia 1955 r.; zob. A. Novak – O. Rathkolb, *Die Macht der Bilder*, Berndorf 2017, s. 633.

⁷ *Nur die Programmleitung soll das Programm gestalten. Die gründende Generalversammlung der Österreichischen Rundfunk Ges. m. b. H.*, „Arbeiter-Zeitung“, 12.12.1957, s. 1.

⁸ ORF, w: *Österreich Lexikon...*, s. 525.

⁹ H. Wereszycki, *Historia Austrii*, Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986, s. 305; *Proporzdemokratie*, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 2, H-Q, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 618; J. Miecznikowska, *Europeizacja partii i systemu partyjnego Austrii*, Warszawa 2018, s. 105, 371-372.

i redaktorów niezależnych dzienników i czasopism podjęto *społeczną inicjatywę ustawodawczą (Volksbegehren)*. Była to pierwsza tego typu inicjatywa zrealizowana w powojennej Austrii. Trwała ona od 5 października do 12 grudnia 1964 r. Dotyczyła projektu ustawy o zadaniach i działaniu Austriackiej Rozgłośni Radiowo-Telewizyjnej sp. z o.o. Inicjatywa okazała się sukcesem – wzięło w niej udział 832 tys. osób uprawnionych do głosowania¹⁰.

Konsekwencją inicjatywy była ustawa wydana 8 lipca 1966 r., a która weszła w życie 1 stycznia 1967 r.¹¹. Postanowiono, że ORF ma być rozgłośnią „misyjną”, tj. nienakierowaną na zyski, troszczącą się o społeczną edukację, dostęp do kultury i nienagannej rozrywki, obiektywny przekaz informacji dotyczących bieżących wydarzeń połączony z krytycznym komentarzem oraz umożliwienie wypowiedzi osobom mającym różne poglądy. Realizacja powyższych postulatów miała dokonywać się na najwyższym poziomie¹². Przewidziano, że ORF będzie otwarta dla instytucji politycznych, w tym partii, lecz w ograniczonym stopniu¹³, oraz że emitowane będą (poza dniami świątecznymi) reklamy¹⁴.

Z biegiem czasu okazało się, że „partyjne uwolnienie” oraz obiektywizm ORF – pomimo że wypowiada się odmienne opinie – nie zostały zrealizowane¹⁵. Szczególnie telewizję kojarzy się jako pozostającą na usługach SPÖ, stąd żartobliwe określenie używane przez politycznych oponentów oraz przeciętnych Austriaków (m.in. w komentarzach internetowych), tj. *Rotfunk (Czerwona Rozgłośnia)*¹⁶. Na początku 2017 r. przeprowadzono badania, z których wynika, że 4% Austriaków uważa ORF za w pełni niezależną od polityki i grup interesów. Pod tym względem rozgłośnia zajęła ostatnie miejsce wśród austriackich nadawców. Podkreślono, że socjaldemokraci, ludowcy i zieloni są traktowani przez ORF lepiej niż inne ugrupowania¹⁷. Austriacy krytykują tę sytuację, są jednocześnie do niej

¹⁰ *Rundfunkvolksbegehren*, <https://austria-forum.org/af/AEIOU/Rundfunkvolksbegehren> [23.05.2019].

¹¹ *Bundesgesetz vom 8. Juli 1966 über die Aufgaben und die Einrichtung der „Österreichischer Rundfunk Gesellschaft m. b. H.“ (Rundfunkgesetz)*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 1966, nr 195.

¹² Tamże, par. 1, p. 1.

¹³ Przeznaczono dla nich nie więcej niż 1% czasu antenowego; zob. tamże, par. 4, p. 1.

¹⁴ 120 minut dziennie w radiu i 20 minut w telewizji; zob. tamże, par. 4, p. 4.

¹⁵ Na stronie internetowej ORF zamieszczono „dekalog” wartości zadeklarowanych jako szczególnie cenione, m.in. niezależność, różnorodność, bycie „informacyjnym oknem” na Europę i świat; zob. *Das Leitbild des ORF*, <https://der.orf.at/unternehmen/leitbild-werte/leitbild/index.html> [23.05.2019].

¹⁶ Por. *Grosz: ORF verkommt immer mehr zum Rotfunk*, https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20070919_OTS0160/grosz-orf-verkommt-immer-mehr-zum-rotfunk [28.05.2019]; strona facebookowa Heinza-Christiana Strache *HC Strache*, <https://www.facebook.com/HCStrache/posts/dieser-orf-rotfunk-ist-nur-mehr-eine-zumutung-nicht-nur-ein-schlechtes-programm-10151152236843591/> [28.05.2019].

¹⁷ M. Wurmitsch, *TV-Studie 2017: Was die Österreicher übers Fernsehen denken*, <https://www.tv-media.at/top-stories/tv-studie-2017> (30.05.2019).

przyzwyczajeni. Wynika to z głębokiego upolitycznienia (upartyjnienia) ich życia codziennego¹⁸. Dobre warunki pracy, w tym dwukrotnie wyższe zarobki od przeciętnej w branży, sprawiają, że zatrudnieni w ORF pozostają wierni kierownictwu¹⁹.

W latach 70. rozpoczęto rozbudowę materialnego zaplecza ORF. W 1975 r., na znajdującym się w 13. Dzielnicy (Hietzing) wzniesieniu Küniglberg, oddano do użytku centralną siedzibę rozgłośni. W tej dekadzie otwarto także dziewięć studiów landowych²⁰. W 2014 r. postanowiono siedzibę rozgłośni na Küniglbergu powiększyć, aby znalazły się tam pomieszczenia dla pracujących w innych miejscach w Wiedniu²¹.

Współcześnie ORF jest największą instytucją medialną w Austrii. Obejmuje ona cztery stacje telewizyjne, dwanaście radiowych oraz portale internetowe. ORF 1 i ORF 2 to kanały telewizyjne, w ramach których informuje się o bieżących wydarzeniach, analizuje je, prezentuje programy dokumentalne, reportaże, talk-showy, filmy i seriale. ORF 1 kieruje swą ofertę do widowni miejskiej, młodszej i bardziej kosmopolitycznej, ORF 2 zaś do widzów starszych, o bardziej tradycyjnych poglądach. ORF III to kanał o charakterze informacyjnym i kulturalnym, natomiast programy sportowe stanowią domenę kanału ORF Sport Plus²². Regionalne studia ORF prowadzą całodobowe rozgłoszenie radiowe, które skupiają się na tym, co lokalne, a także – korzystając z materiałów przygotowywanych przez Ö1 – prezentują bieżące informacje dotyczące Austrii i świata. Landowe studia telewizyjne produkują półgodzinne programy informacyjne, które transmitowane są w ramach „regionalnego okienka” w ORF 2²³.

Ważną rolę odgrywa portal internetowy orf.at, który stanowi źródło informacji na temat bieżących wydarzeń i nie tylko. W ramach serwisu ORF-TVthek oferowany jest dostęp do programów, które nadane zostały w telewizji w okresie ostatnich siedmiu dni. Opracowano aplikacje przeznaczone na smartfony i tablety. Droga satelitarną dostępny jest kanał ORF 2 EUROPE²⁴.

¹⁸ A. Romejko, *Przeszłość demokratycznego państwa prawa. Sytuacja współczesnej Austrii*, w: *Demokratyczne państwo prawa i jego przyszłość*, red. M. Sulkowski, Warszawa 2018, s. 39; por. K. Williams, *Media w Europie*, t. A. Piwnicka, Warszawa 2008, s. 91.

¹⁹ *ORF-Gehälter fast doppelt so hoch wie Branchenschnitt*, <https://diepresse.com/home/kultur/medien/528329/ORFGehaelter-fast-doppelt-so-hoch-wie-Branchenschnitt-> (30.05.2019).

²⁰ *ORF*, w: *Österreich Lexikon...*, s. 525; W. Pensold, *Zur Geschichte des Rundfunks in Österreich. Programm für die Nation*, współpr. O. Moritsch, Wiesbaden 2018, s. 185-187.

²¹ A. Gaugl, *ORF Neubau: Es wird ernst am Küniglberg*, https://www.meinbezirk.at/hietzing/c-lokales/orf-neubau-es-wird-ernst-am-kueniglberg_a1118972 [03.06.2019].

²² *ORF – The Austrian Broadcasting Corporation*, <https://der.orf.at/unternehmen/orf-english100.html> [23.05.2019].

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

2. Wiedeńscy Polacy w programach ORF

Historia polskiej obecności w Wiedniu obejmuje okres ponad dwóch stuleci. Przywołuje się także starsze wydarzenia, głównie Odsiecz Wiedeńską (1683). Najnowsze dzieje polskiej diaspory nad Dunajem to cztery ostatnie dekady. Panująca w Polsce polityczna i gospodarcza sytuacja sprawiła, że na początku lat 80. XX w. do Austrii licznie przybywali polscy obywatele. W 1982 r. w Niemczech Zachodnich znajdowało się 91 tys. polskich uchodźców a w Austrii 79 tys. Łącznie poza granicami Polski przebywało wówczas ok. 300 tys. Polaków²⁵. Pod koniec lat 70. w kościele przy Rennweg 5A w Wiedniu, który jest własnością polskich zmartwychwstańców, odprawiano w niedzielę po polsku tylko jedną mszę św. Na początku lat 80. liczba nabożeństw wzrosła kilkukrotnie. Obecnie wynosi ona osiem. Do tego można dodać dwie msze św. odprawiane w oddalonym o ok. 400 m kościele sióstr salezjanek²⁶.

Dramatyzm początku lat 80. w Polsce zauważano w Austrii. Zaciekawienie, a nawet fascynacja miały jednak krótkotrwały charakter – przeradzały się w znudzenie, zniechęcenie, a niekiedy wrogość²⁷. Relatywnie długi (liczący ok. 15 minut) jest wywiad, przeprowadzony na początku 1982 r. z polską piosenkarką Teresą Haremzą (1952-1996), która od pół roku mieszkała w Wiedniu²⁸. W Polsce jej droga do kariery zamknęła się, gdyż śpiewała piosenki, których treść nie była akceptowana przez władze państwowe. Ponieważ otrzymała zakaz publicznych występów, zdecydowała się na emigrację. Haremza rozgoryczona mówi o tym, że Austriacy zaskoczyli ją nietolerancją. Nie spodziewała się fanfar, lecz także nie była przygotowana na odrzucenie. Wytyka, że w Austrii brakuje informacji o tym, co się dzieje w Europie i świecie, oraz iż ta specyficzna apolityczność ją przeraża. Odnosi się do stereotypowego spojrzenia na Polaków – to złodzieje, kombinatorzy, osobnicy zajmujący się podejrzanymi interesami²⁹. Ta opinia boli Haremzę,

²⁵ Zachód – emigracja, „Kultura” 11 (1982), s. 129.

²⁶ Msze św. i nabożeństwa w j. polskim, <http://www.kosciol.at/informacje/msze-sw-w-j-polskim/> [17.05.2019].

²⁷ Por. J. Niewiadomski, *Fascynujący czas dramatycznych przełomów*, w: *Polacy na uniwersytecie w Innsbrucku*, red. E. Walewander, Lublin 2002, s. 82-83.

²⁸ Więcej na jej temat zob. B. Ratajczak, *Teresa (Iwaniszewska) Haremza*, <https://retromuzyka.pl/biografie/biografie-i/teresa-iwaniszewska-haremza/> [10.05.2019].

²⁹ Por. programy, w których zawarto negatywne opinie Austriaków na temat Polaków, głównie jako złodziei samochodów: *Erlesen F: 152*, 28.02.2017, nr 2017056233 (program dostępny jest w Internecie; zob. *erLesen 28.2.2017*, <https://youtu.be/-q7jA9Ae78U> [02.01.2019]); *Moment am Sonntag*, 26.02.2012, nr MOM120226 („Die Assimilierungskünstler”. *Ein Streifzug durch die polnische Volksgruppe in Wien*). Informacje bibliograficzne o programach w ORF będą podawane wg następującego schematu: 1. tytuł programu; 2. data emisji; 3. numer programu; 4. w nawiasie tytuł części programu (*Beitragstitel*). Ponieważ w elektronicznym katalogu Archiwum ORF nie zawsze ww. informacje są zawarte, podawane będą tylko te, które są dostępne. W opisie programów zachowano oryginalną pisownię.

a jednocześnie sprawia, że ona nie wierzy w Austrię, którą określa się mianem *wyspy błogosławionych* (*Insel der Seligen*). Wspomina ojczyznę i Solidarność, która była czymś więcej niż tylko związkiem zawodowym. Tłumaczy, że Polska jest biednym krajem, ale to nie wynika z lenistwa Polaków, gdyż oni ciężko pracują. Chwali Kościół katolicki, który stanowi fundament tysiącletniej tradycji Polski. Pobyt w Wiedniu, w tym czas zamieszkiwania w domu, który był przeznaczony do rozbiórki, stał się okazją do osobistego namysłu. Również tu nie ma sprawiedliwości, lecz jest łatwiej niż w Polsce. Razem z rodziną wyjeżdża pod koniec marca do Australii. Dodaje, że będzie za Polską tęskniła, jednak nie wie, czy wróci³⁰.

Informując w ORF o Polakach w Wiedniu, nie podejmuje się kwestii związanych z ich aktywnością organizacyjną i społeczną, przede wszystkim zaś polonijną. Najczęściej wskazuje się na jednostki wybijające się w społeczności polskich wiedeńczyków w odniesieniu do kultury i gospodarki. W wiedeńskim (szerzej austriackim) świecie kultury wyróżnia się dwóch Polaków – to Radek (Radosław) Knapp (1964-) i Krzysztof Dobrek (1967-). Knapp jest autorem powieści *łotrzykowskiej* (*Schelmenroman*), Dobrek zaś muzykiem (akordeonistą). Knapp to przykład udanej integracji. Pomimo że jest *pisarzem naznaczonym kontekstem migracyjnym* (*Schriftsteller mit Migrationshintergrund*), odnosi w Austrii sukcesy³¹. Jest on znany przede wszystkim dzięki dwóm książkom – *longsellerom*, tzn. z powodzeniem sprzedawanym od dłuższego czasu³². Chodzi tu o powieść *Lekcje pana Kuki*³³ i *Instrukcję obsługi Polski*³⁴, rodzaj przewodnika „na wesoło” po Polsce – dla turystów i nie tylko. Książki Knappa nie tylko chętnie są czytane – równie chętnie publiczność przychodzi na prezentację literackich nowości jego autorstwa³⁵. Odnosi się to także do jego powieści pt. *Der Gipfeldieb*³⁶.

³⁰ *Prisma*, 02.03.1982 (*Eine Polin in Wien – Interview Teresa Haremza*).

³¹ *Tageskassete (2)/ ZIB-20, ZIB-2, ZIB-24*, 12.11.2008 (*ZIB-2/ Literatur von Migranten*). *Migrationshintergrund* to pojęcie, które w Austrii używa się w badaniach demograficznych od 2008 r. Oznacza ono osobę (niezależnie od posiadanego obywatelstwa), która urodziła się poza Austrią lub której przynajmniej jeden z rodziców tam się urodził. Zob. *Bevölkerung in Privathaushalten nach Migrationshintergrund*, www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_migrationshintergrund/index.html [24.04.2019]; takie samo pojęcie, choć nieco inaczej definiowane, używa się w Niemczech; por. P.O. Loew, *Wir Unsichtbaren. Geschichte der Polen in Deutschland*, München 2014, s. 233.

³² *ZIB 9.00*, 09.09.2015 (*Radek Knapp*).

³³ R. Knapp, *Herrn Kukas Empfehlungen*, München – Zürich 1999; tenże, *Lekcje pana Kuki*, tł. S. Lisiecka, Kraków 2003.

³⁴ Tenże, *Gebrauchsanweisung für Polen*, München – Zürich 2005; tenże, *Instrukcja obsługi Polski*, tł. M. Merunowicz, Warszawa 2009.

³⁵ Por. *Treffpunkt Kultur*, 07.04.2003, nr 2003F4M004 (*Studiogast: Knapp*).

³⁶ R. Knapp, *Der Gipfeldieb*, München – Zürich 2015; *Osiół na ósmym pięttrze*, tł. J. Stanaszek, Katowice 2017. Dosłownie tytuł można przetłumaczyć jako *Złodziej [górskiego] szczytu*.

Najbardziej rozpoznawalną powieścią Knappa są *Lekcje Pana Kuki*. Została ona sfilmowana pod takim samym tytułem³⁷. Wystąpili w niej znani aktorzy polscy i zagraniczni. Bohaterem powieści jest Waldemar, młody *nicpoń* (*Tunichtgut*) z Polski, który pod wpływem sąsiada, pana Kuki, udaje się do Wiednia³⁸. Film prezentuje zderzenie młodzieńczych marzeń z wiedeńską codziennością. Okazuje się, że dramatyczne przeżycia kończą się szczęśliwie – zakochaniem w tym mieście³⁹.

Postać Radka Knappa przywołuje się przy okazji kolejnych utworów przez niego publikowanych. W 2003 r. ukazał się zbiór opowiadań pt. *Papierowy tygrys* (*Papiertiger*)⁴⁰. Podkreślono, że skomponowano je jak zwykle w sposób pełny humoru, ironii i sarkazmu. Przypomniano, że urodzony w 1964 r. w Warszawie Knapp, od lat 70. zamieszkuje w Wiedniu. Jego debiutem literackim był zbiór opowiadań pt. *Franio*, za który otrzymał nagrodę literacką „Aspekte”⁴¹.

Ostatnia powieść Radka Knappa pt. *Człowiek, który jadł powietrze na śniadanie* (*Der Mann, der Luft zum Frühstück aß*)⁴², opublikowana została w 2017 r. Wpisuje się ona dobrze w „szelmowski” charakter pisarstwa Knappa. Przy okazji prezentacji utworu przywołano szczegóły z jego biografii, w tym fakt, że matka wywiozła go od dziadków do Wiednia⁴³. Motywy autobiograficzne odbijają się w powieści, w której odpowiedziano na pytanie, co należy uczynić, aby stać się Austriakiem. Jej bohaterem jest Walerian, młody Polak, który niespodzianie znalazł się w Wiedniu, gdzie jest konfrontowany z nieznanym sobie językiem oraz licznymi uprzedzeniami⁴⁴.

W twórczości literackiej Radek Knapp podejmował się wyzwania związanych z zamieszkiwaniem w „wiedeńskiej ojczyźnie”; np. w utworze pt. *Wie klein die Welt in Wien ist. Jaki świat jest mały w Wiedniu*, który opublikowano w zbiorze opowiadań poświęconych wiedeńskiemu *Ringowi* (*Ringstraße*)⁴⁵. Knapp został zaproszony do udziału w interesującym projekcie plastyczno-literackim. Do 41 obrazów autorstwa znanego austriackiego artysty i pisarza Alfreda Kubina (1877-1959)

³⁷ R. Knapp, *Lekcje pana Kuki*, reż. D. Gajewski, prod. Austria, Polska 2007.

³⁸ *Treffpunkt Kultur/ Zuspielungen Cleanfeed*, 13.09.1999, nr 1999F4M009 (Radek Knapp).

³⁹ *Tageskassette* (2)/ *ZIB-20, ZIB-2, ZIB-24*, 03.09.2008 (*ZIB-24/ Herrn Kukas Empfehlungen*); *a.viso*, 31.08.2008, nr 2008F4A108 (*Film „Herrn Kukas Empfehlungen”*).

⁴⁰ R. Knapp, *Papiertiger* (München – Zürich 2003).

⁴¹ *Treffpunkt Kultur*, 07.04.2003, nr 2003F4M004 (*Papiertiger*); *Heute Leben*, 21.07.2017, nr 2017F1V007 (Radek Knapp).

⁴² R. Knapp, *Der Mann, der Luft zum Frühstück aß* (Wien 2017).

⁴³ *Von Tag zu Tag*, 01.12.2015, nr VTT151201.

⁴⁴ *Kulturtipps. Kulturwoche*, 12.02.2017, nr 2017F4T2012 (*Buchtipps: Radek Knapp, „Der Mann, der Luft zum Frühstück aß”*); *ZIB 9.00*, 10.02.2017 (*Neuer Knapp-Roman*).

⁴⁵ R. Knapp, *Wie klein die Welt in Wien ist. Jaki świat jest mały w Wiedniu*, w: *1865, 2015. 150 Jahre Wiener Ringstraße. Dreizehn Betrachtungen*, Wien 2014, s. 81-91; *Aufgetischt am Sonntag F: 16*, 26.06.2016, nr 2015F5F2020006 (*Der Wiener Ring*). Opowiadanie w języku polskim (tekst i audiobook) zob. *Radek Knapp: Jaki świat jest mały w Wiedniu*, <https://www.wien.info/pl/sightseeing/book-150-years-ringstrasse-knapp> [16.05.2019].

skomponował opowiadanie⁴⁶. Całość zaprezentowana została w *Muzeum Leopoldów* (*Leopold Museum*) w ramach wystawy pt. *Godzina narodzin* (*Die Stunde der Geburt*). Poszukując w utworze sensu życia, Knapp dociera do surrealistycznych światów ludzkich fantazji⁴⁷.

Krzysztof Dobrek i prowadzony przez niego zespół Dobrek Bistro – podobnie jak Radek Knapp – dobrze wpisuje się w ideę wielokulturowego Wiednia; sprawiają, że miasto to nadal zachowuje kosmopolityczny charakter⁴⁸. Tworzący Dobrek Bistro muzycy pochodzą z różnych krajów – akordeonista Krzysztof Dobrek z Polski, skrzypek Aliosha Biz z Rosji, perkusista Luis Ribeiro z Brazylii i kontrabasista Christian Wendt z Austrii. Łączą oni różne style muzyczne, w tym muzykę romską, klezmerską i jazz⁴⁹. Pojawiają się także inspiracje twórczością Kwartetu Schrammel⁵⁰. Krzysztof Dobrek opowiada o muzyce wykonywanej przez Dobrek Bistro: „U nas salsa brzmi po cygańsku, tango po wiedeńsku, jazz po żydowsku [jidysz] a musette ma posmak rosyjski” („Bei uns klingt der Salsa zigeunerisch, der Tango wienerisch, der Jazz jiddisch und die Musette hat einen russischen Touch“)⁵¹.

Motyw wielokulturowości towarzyszy zespołowi Dobrek Bistro od początku funkcjonowania, tj. od 2000 r. W 2002 r. Krzysztof Dobrek i Aliosha Biz skierowali do trzech muzyków, których twórczość darzyli szacunkiem, zaproszenie do podjęcia współpracy. Napisali: „Słowiański Wiedeń zaprasza arabski, brazylijski i wiedeński Wiedeń na muzyczne spotkanie” („Das slawische Wien lädt das arabische, das brasilianische und das wienerische Wien zu einer musikalischen Begegnung an”)⁵².

⁴⁶ R. Knapp, *Die Stunde der Geburt. Eine Erzählung zu 41 Grafiken von Alfred Kubin. The Hour of Birth. A Story Based upon 41 Graphic Works by Alfred Kubin* (München 2017).

⁴⁷ ZIB 9.00, 08.07.2017 (Radek Knapp & Alfred Kubin); Kulturwoche. Kulturtipps, 09.07.2017, nr 2017F4T207 (Buchtip: Radek Knapp. A. Kubin + Ausst. Leopoldmuseum...); por. Radek Knapp liest aus „Die Stunde der Geburt”. Leopold Museum, <https://youtu.be/aVaPfwgJec> [12.05.2019]; D. Rudle, *Leopold Museum: Radek Knapp trifft Alfred Kubin*, <https://www.tanzschrift.at/panorama/bildende-kunst/579-leopold-museum-radek-knapp-trifft-alfred-kubin> [12.05.2019].

⁴⁸ Por. określenie wielokulturowy zespół muzyczny Dobrek Bistro (das multikulturelle Ensemble Dobrek Bistro) oraz wiedeński kwartet grający muzykę światową (Wiener Weltmusik-Quartett); zob. a.viso, 14.10.2007, nr 2007F4A110 (Dobrek Bistro neues Album & Konzert/ Radiokulturhaus); Kulturtipps/ Kulturwoche, 29.11.2015, nr 2015F4T211 (Neue CD: Dobrek Bistro feat. David Krakauer).

⁴⁹ Aviso, 30.10.2011, nr 2011F4A110 (KlezMoreFestival, Wien); Schon gehört, 22 Uhr 55, 04.11.2015, nr G2H151104 (12. Klezmore Festival Vienna).

⁵⁰ Heimat, fremde Heimat/ Folge 926 F: 926, 30.12.2007, nr 2007F9J012 (Dobrek Bistro). To wiedeńska muzyka ludowa o rozrywkowym charakterze, którą spopularyzowali bracia Johann (1850-1893) i Josef Schrammel (1852-1895). Wykonuje się ją najczęściej na skrzypcach, gitarze, klarnecie i akordeonie. Zob. Schrammel-Quartett, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 3, R-Z, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 166; E. Weber, *Schrammelmusik*, w: *Oesterreichisches Musiklexikon. Online-Ausgabe*, Wien 2002-2006, http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_S/Schrammel-Musik.xml [22.05.2019].

⁵¹ Tageskasette (2)/ ZIB-20, ZIB-2, ZIB-24, (ZIB-24/ Dobrek Bistro); CD-Tipp: „Dobrek Bistro feat. David Krakauer”, <https://tv.orf.at/groups/kultur/mgr/236052/> [14.05.2019].

⁵² *Österreich 1 Klassik-Treffpunkt/ RP8 via FQ3*, 31.12.2005, nr KTP051231 (Live aus dem ORF

Początki artystycznej kariery Krzysztofa Dobrka były niełatwe. Rozpoczął jako muzykant na wiedeńskich deptakach, w tym na Kärntner Straße, jednej z najbardziej znanych ulic w centrum Wiednia⁵³. Od kilkunastu lat Dobrek Bistro jest w Austrii znaną i popularną grupą muzyczną. Potwierdzeniem tego są liczne koncerty (w kraju i za granicą) oraz prezentowanie muzyki zespołu w austriackim radiu, w tym w ogólnokrajowej rozgłośni Ö1⁵⁴. Dobrek Bistro uczestniczy w festiwalach muzycznych, najczęściej tych organizowanych w Wiedniu⁵⁵. Do największych sukcesów zalicza się nawiązanie współpracy z pochodzącym z USA światowej sławy klarncistą Davidem Krakauerem (1956-). Jej owocem jest wydany w 2015 r. album pt. *Dobrek Bistro featuring David Krakauer*⁵⁶.

Z dzisiejszej zachodniej Ukrainy pochodzi Adam Zieliński/ Zielinski (1929-2010). W Krakowie pracował jako dziennikarz, skąd w 1957 r. wyemigrował do Austrii. Tam rozpoczął działalność handlową – prowadził interesy z krajami dalekowschodnimi, w tym Chinami. Po przejściu na emeryturę zajął się pisarstwem, głównie o tematyce żydowskiej⁵⁷. W mediach austriackich określa się go mianem pisarza (dziennikarza) polsko-austriackiego lub polsko-żydowskiego⁵⁸. On sam preferuje inne, tj. Galicjanin, gdyż Galicji zawdzięcza to, kim jest – na poziomie intelektualnym i moralnym. Galicyjskie pochodzenie oddziałuje na niego nieustannie – np. gdy liczy, to czyni to w języku polskim, tj. w języku szkoły, do której uczęszczał. Jego zdaniem odmienność nie musi być balastem – odpowiednio wykorzystana może stać się atutem w postaci szerszego spojrzenia, inspirującego do poszukiwania nowatorskich rozwiązań⁵⁹. Zielińskiego postrzega się jako jednego z bardziej charyzmatycznych kronikarzy XX w. i świadka żydowskiej Zagłady. Jego twórczość przyjęta została z zainteresowaniem i uznaniem, czego potwierdzeniem są nagrody i wyróżnienia, w tym wręczona tuż przed 80. urodzinami Nagroda Uznania Manèsa Sperbera za Życie i Dzieło (Manès-Sperber-Würdigungspreis für Leben und Werk)⁶⁰.

W wiedeńskim świecie artystycznym rozpoznawalną osobistością jest Anna Badora, urodzona w 1951 r. w Częstochowie reżyser i dyrektor teatrów

KulturCafe).

⁵³ *Treffpunkt Kultur*, 17.11.2003, nr 2003F4M011 (*Porträt: Dobrek*); *Nachtquartier*, 24.01.2013, nr NAQ130124 (*Es war einmal in Polen*).

⁵⁴ *Treffpunkt Kultur*, 17.11.2003; *a.viso*, 14.10.2007; *Heimat, fremde Heimat/ Folge 926...*; *ZIB-24*, 14.04.2010 (*Dobrek Bistro*).

⁵⁵ Por. *Kulturwoche und Kulturtipps*, 21.02.2016, nr 2016F4T202 (*Akkordeon-Festival. Wien*); *Schon gehört*, 23.03.2017, G2H170221 (*18. Internationale Akkordeonfestival*).

⁵⁶ *Kulturtipps/ Kulturwoche*, 29.11.2015; *ZIB 11.00*, 06.12.2015 (*Dobrek Bistro*).

⁵⁷ *Tageskassette (1)*, 18.06.2001 (*ZIB-2/ Ukraine*).

⁵⁸ *ZIB 9.00*, 22.06.2009 (*Adam Zielinski*); *ZIB 19.30*, 27.06.2010 (*Block Zielinski*).

⁵⁹ *Heimat, fremde Heimat*, 25.08.2002 (*Adam Zielinski*).

⁶⁰ *ZIB 9.00*, 22.06.2009; por. *Manes-Sperber-Würdigungspreis für Adam Zielinski*, <https://derstandard.at/1244461123797/Manes-Sperber-Wuerdigungspreis-fuer-Adam-Zielinski> [15.05.2019].

w Niemczech i Austrii⁶¹. W 2013 r. została mianowana (począwszy od 2015 r.) na stanowisko dyrektor Wiedeńskiego Teatru Ludowego (Wiener Volkstheater). Ogłaszając tę nominację, podkreślano, że Badora jest osobą doświadczoną, m.in. z powodzeniem prowadziła teatr w Grazu⁶². Sama Badora była przekonana o tym, że jest właściwym człowiekiem na właściwym miejscu⁶³. Z biegiem czasu okazało się, że w Wiedniu Badora konfrontowana była z licznymi problemami, w tym z faktem, że na przedstawieniach widowia była w połowie zapełniona. Badora była jednak przekonana, że kurs, który obrała, był słuszny⁶⁴. Brak sukcesów przełożył się na to, że postanowiła nie kandydować na kolejną kadencję – jej kontrakt kończy się w 2020 r.⁶⁵

Do światowej sławy śpiewaków operowych należy urodzony w 1966 r. w Czechowicach-Dziedzicach Piotr Beczała. Jego osoba pojawia się w pierwszym odcinku poświęconego ludziom sztuki cyklu *Orte der Kindheit*⁶⁶. Tytuł ten można oddać jako *Miejsca dzieciństwa*. Beczała, który nazywa siebie „szczęśliwym tenorem” („glücklicher Tenor”), opowiada o dzieciństwie w południowej Polsce oraz o początkach kariery w Wiedniu, która go zaskoczyła. Zaczynał skromnie jako uliczny śpiewak – podobnie jak Krzysztof Dobrek – na Kärntner Straße⁶⁷.

17 września 2016 r. Piotr Beczała był gościem prowadzonego w ramach ORF przez Birgit Denk (1971-) talk-show pt. *DENK mit KULTUR*⁶⁸. Spotkanie upłynęło pod znakiem luźnej rozmowy o życiu Beczały. Denk wskazała na Katowice (Kattowitz) jako miejsce jego pochodzenia. On poprawił ją, mówiąc, że urodził się w Czechowicach-Dziedzicach; m.in. temu miastu – jak wspomina – poświęcony był program z cyklu *Orte der Kindheit*. Część materiału nakręcono tam w 2013 r., gdy wręczano mu honorowe obywatelstwo. Beczała przypomniał swe początki w Wiedniu – zarabkowanie jako uliczny śpiewak. Z biegiem czasu stał się on miejscem, w którym najchętniej przebywa⁶⁹.

W 1989 r. w ramach ORF rozpoczęto produkcję cyklu telewizyjnego, który poświęcony jest mniejszościom narodowym oraz społeczności gasarberskiej

⁶¹ Anna Badora, <http://www.volkstheater.at/person/anna-badora/> [06.05.2019].

⁶² *Kultur Heute*, 27.11.2013, nr 2013056111 (*Neue Volkstheater Direktorin*).

⁶³ Por. *Die ORF III Neujahrsbotschaft Anna Badora*, <https://youtu.be/PmnI0ArMOLI> [24.06.2019].

⁶⁴ *Wien Heute*, 03.05.2016 (*PK Volkstheater Präsentation*).

⁶⁵ *Intendantin Badora verlässt Volkstheater*, <http://wien.orf.at/news/stories/2921167/> [24.06.2019].

⁶⁶ *Orte der Kindheit. Piotr Beczala*, <http://www.pretv.at/deutsch/tv-produktionen/orte-der-kindheit/orte-der-kindheit-piotr-beczala/orte-der-kindheit-piotr-beczala.html> [06.05.2019].

⁶⁷ *Orte der Kindheit. 1*, 18.08.2013, nr 2013F4T0520001 (*Piotr Beczala*).

⁶⁸ W nazwie talk-show odbija się gra słów. Denk to nazwisko oraz polecenie *myśl!* Stąd można go w języku polskim oddać jako *Denk i kultura* lub *Myśl kulturalnie*.

⁶⁹ *DENK mit KULTUR – Folge 19 – Piotr Beczala und Nina Proll – Wien, Ottakringer Brauerei am 17092016*, <https://www.youtube.com/watch?v=3k3ICijHuio> [09.05.2019].

w Austrii. Zatytułowano go *Heimat, fremde Heimat (Ojczyzna, obca ojczyzna)*⁷⁰. W 1997 r. zaprezentowano w ramach niego „serce” polonijnej społeczności w Wiedniu, tj. polski kościół, który znajduje się przy Rennweg. Przywołano uroczystości związane z 100. rocznicą polskiego duszpasterstwa w Wiedniu, którym przewodniczył kard. Józef Glemp w otoczeniu 80 duchownych określonych mianem *austriacko-polskich proboszczów (österreichisch-polnische Pfarrer)*. Jako ciekawostkę podano, że kościół „na Rennwegu” to największa wspólnota parafialna w Austrii – liczy ona 45 tys. członków⁷¹.

W programie *Heimat, fremde Heimat* prezentowani są m.in. „imigranci sukcesu”, w tym Polacy. W 1980 r. z Polski, z politycznych i ekonomicznych powodów, do Austrii przybył Aleksander Kordyka. Obecnie jest szefem małego imperium jako deweloper, handlarz nieruchomościami i browarnik. Produkuje piwo Core-Bier. Mieszka z rodziną w Klosterneuburgu pod Wiedniem. Potwierdzeniem osiągnięć zawodowych Kordyki są liczne wyróżnienia, które otrzymał w Austrii i w Polsce, w tym godność *radcy handlowego (Kommerzialrat)*⁷².

Wśród Polaków, którzy osiedlają się w Wiedniu, są duchowni rzymskokatolickcy. Większość z nich duszpasterzuje pomiędzy miejscowymi katolikami. Dziennikarze ORF zwracają uwagę na jednego – to urodzony w 1964 r. w Kościerzynie ks. Dariusz Schutzki. Wstąpił do zakonu zmartwychwstańców, gdzie w 1990 r. przyjął święcenia kapłańskie, a następnie rozpoczął jako wikariusz pracę w wiedeńskiej parafii św. Othmara, z którą jest związany (obecnie jako proboszcz) do dzisiaj. W 2011 r. został mianowany wikariuszem biskupim Wikariatu Wiedeń-Miasto (*Bischofsvikar für das Vikariat Wien-Stadt*)⁷³. Oceniając działalność duszpasterską ks. Schutzkiego podkreśla się, że to: „...rodzaj supergwiazdy wśród pasterzy wiedeńskich parafii...” („...eine Art Superstar unter den Hirten der Wiener Pfarren...“). W nabożeństwach, które prowadzi, chętnie uczestniczą nie tylko parafianie, lecz także osoby z innych wiedeńskich wspólnot katolickich, w tym młodzież⁷⁴.

Prominentną bohaterką programu *Heimat, fremde Heimat* jest pochodząca z Polski Ewa Dziedzic (1980-)⁷⁵, która drugą kadencję (2015-2018, 2018-) zasiada

⁷⁰ A. Novak, O. Rathkolb, dz. cyt., s. 641.

⁷¹ *Heimat, fremde Heimat / Folge 439 / Sendeband – 439*, 19.10 1997, nr 1997F1J610 (*Wochenrückblick: 100 Jahre polnische Seelsorge*).

⁷² *Heimat, fremde Heimat*, 11.09.2016, nr 2016F9J009 (*Bierbrauer Kordyka*). *Kommerzialrat* to jeden z honorowych tytułów zawodowych (*Berufstitel*) nadawanych osobom, które przez wiele lat są aktywne w zawodzie i w ten sposób zasłużyły się Austrii; zob. *Entschließung des Bundespräsidenten betreffend die Schaffung von Berufstiteln*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich” 2002, nr 261, art. 1.

⁷³ *Bischofsvikar Dariusz Schutzki CR*, <https://www.erzdioezese-wien.at/site/menschenorganisation/menschen/bischofsvikare/article/30777.html> [06.05.2019].

⁷⁴ *Der kleine Exodus – Glaubensabfall im Islam*, <https://religion.orf.at/stories/2838845/> [06.05.2019].

⁷⁵ *Heimat fremde Heimat*, 1155, 03.03.2013, 2013F9J003 (*Ewa Dziedzic. Porträt*).

w Radzie Federalnej (Bundesrat), izbie wyższej austriackiego parlamentu⁷⁶. Program zaczyna się od nawiązania do motywu nierzadko pojawiającego się w kontekście społeczności imigranckiej, tj. tendencji do pozycjonowania się jako ofiary. Dziedzic podkreśla, że nie ma zamiaru patrzeć na siebie z tej perspektywy i to w sytuacji, gdy ma do tego prawo – jest kobietą, lesbijką i osobą z kontekstem migracyjnym.

W 2012 i 2013 r. w ramach rozgłośni Ö1 wyemitowano 40-minutową audycję pt. „*Mistrzowie asymilacji*”. *Wycieczka po polskiej mniejszości w Wiedniu* („*Die Assimilierungskünstler*”. *Ein Streifzug durch die polnische Volksgruppe in Wien*)⁷⁷. Zrealizowano ją pod kierunkiem dziennikarki ORF Andrei Hauer⁷⁸. Zasluguje ona na uwagę, gdyż zaprezentowano w niej (w syntetycznej, a jednocześnie naznaczonej sympatią formie) codzienność polskiej społeczności zamieszkującej w Wiedniu. Na stronie internetowej ORF zamieszczono streszczenie audycji⁷⁹. Oprócz zawartego w tytule stwierdzenia, że Polacy (dosłownie *Austropolacy* – *Austropolen*), których według danych Austriackiego Funduszu Integracyjnego (Österreichischer Integrationsfonds) zamieszkuje w Wiedniu 57 tys., to mistrzowie asymilacji, wskazuje się na inne „cnoty” – mówią ponadprzeciętnie dobrze po niemiecku, szybko znajdują pracę i austriackich przyjaciół, a Austrię traktują jako ojczyznę⁸⁰. Cechą charakterystyczną Polaków jest ich „niewidzialność”. Ich wygląd fizyczny oraz zachowanie sprawiają, że wtapiają się w wiedeńską codzienność. Jedna z występujących w audycji Polek potwierdziła to, mówiąc, iż „...Polacy są raczej niewidocznymi migrantami” („...die Polen sind eher so unsichtbare Migranten”)⁸¹.

Prezentując Polaków zamieszkujących w Wiedniu, Andrea Hauer zatrzymuje się w miejscach, które są dla nich ważne. To polski kościół przy Rennweg. Z jednej strony to świątynia, gdzie od rana do wieczora dziewięć niedzielnych mszy św. odprawianych jest dla 5-6 tys. Polaków, z drugiej zaś miejsca w jej pobliżu się znajdujące – centrum parafialne, w którym co niedzielę serwowane jest polskie jedzenie, a także gdzie spotykają się członkowie Chóru Polonii Wiedeńskiej „Gaudete”, oraz sklep ze sprowadzonymi z Polski artykułami spożywczymi (m.in. ogórkami kiszonymi) oraz polską prasą (m.in. czasopismem „Polonika”). Następnym etapem w wędrówce po „polskim Wiedniu” jest Stowarzyszenie

⁷⁶ *Mag. Dr. Ewa Dziedzic*, https://www.parlament.gv.at/WWER/PAD_87146/index.shtml [09.04.2019].

⁷⁷ *Moment am Sonntag*, 26.02.2012.

⁷⁸ *Mag. Andrea Hauer*, http://www.kreativschule.at/html/andrea_hauer.html [14.05.2019].

⁷⁹ *Moment am Sonntag*, <https://oe1.orf.at/programm/20120226/262333> [14.05.2019].

⁸⁰ *Moment am Sonntag*, 26.02.2012.

⁸¹ Podobny motyw widoczny jest w Niemczech; por. P. O. Loew, *dz. cyt.* Tytuł tego opracowania można przetłumaczyć następująco: *My niewidzialni. Historia Polaków w Niemczech*.

Polskich Inżynierów (Verein der Polnischen Ingenieure) w Austrii⁸². Ważnym wydarzeniem jest spotkanie w czasie niedzielnego obiadu u polskiej rodziny zamieszkującej w bloku znajdującym się w 2. Dzielnicy (Leopoldstadt). Kolejne stacje to sklep z polską żywnością i wypożyczalnią filmów przy Märzstraße w 15. Dzielnicy (Rudolfsheim-Fünfhaus) oraz Instytut Polski w Wiedniu (Polnisches Institut Wien). Łącznikiem pomiędzy sklepem i instytutem jest Dorota Krzywicka-Kaindel – w sklepie robi zakupy, a w instytucie pracuje. Ostatnim miejscem, do którego poprowadziła słuchaczy Andrea Hauer, jest znajdująca się przy Burggasse 22 w 7. Dzielnicy (Neubau) księgarnia, którą założyła i do dzisiaj prowadzi Zofia Reinbacher. Ją i księgarnię Hauer określa mianem „...pewnej instytucji, takiej małej przy wiedeńskiej Burggasse 22” („...eine Institution, eine winzige in der Wiener Burggasse 22“).

3. Uwagi krytyczne

W przekazie ORF na temat Polski i Polaków zawiera się specyficzna perspektywa – jego adresatami są mieszkańcy Austrii. Ich wiedza o Polsce i Polakach jest raczej ograniczona, co się przekłada na to, że nie są w stanie krytycznie ocenić odbieranych informacji. Inną kwestią jest pytanie o znajomość szeroko rozumianych spraw polskich u dziennikarzy austriackich, którzy z jednej strony zwracają uwagę na konieczność wyzbycia się uprzedzeń⁸³, z drugiej zaś są usposobieni protekcyjnie wobec Polaków⁸⁴.

Analiza prezentowanych wiadomości ujawnia zawarty w nich mankament w postaci posiłkowania się opiniami pojedynczych osób, na których bazie buduje się ogólny obraz Polski i Polaków. Tak jak informacje na temat jednostkowych wydarzeń mogą być prawdziwe, tak wyciągane z nich wnioski niekoniecznie. Być może wynika to z łatwowierności austriackich dziennikarzy. Raczej jest to konsekwencją

⁸² Por. stronę internetową stowarzyszenia www.vpivienna.org, gdzie jego nazwa (polska i niemiecka) występuje w odmiennej formie, tj. Stowarzyszenie Polskich Inżynierów i Techników w Austrii oraz Verein Polnischer Ingenieurinnen und Ingenieure in Österreich. Nazwa niemiecka różni się od polskiej. Można ją przetłumaczyć następująco: Stowarzyszenie Polskich Inżynierek i Inżynierów w Austrii.

⁸³ Por. komentarz, który zamieszczono w programie na temat Roku Polskiego w Austrii 2002-2003: „W przededniu rozszerzenia UE należy wyzbyć się uprzedzeń” („Im Vorfeld der EU-Erweiterung sollen Vorurteile abgebaut werden“); zob. *Tageskassette (1)/ ZIB 9.00 – 19.30*, 19.04.2002 (*ZIB-17.00/ Polen/ Musikverein*).

⁸⁴ Oczekuje się m.in., że będą oni lojalnymi obywatelami, tak jak byli nimi ich galicyjscy dziadowie; por. *Hohes Haus – 388. Das Parlamentsmagazin*, 14.09.1997, nr 1997F1H129 (*Stenogram*). Na problem spoglądania przez Austriaków z góry na pochodzących z sąsiednich krajów zwracał uwagę Adam Zieliński; zob. *Heimat, fremde Heimat*, 25.08.2002.

wygodnictwa – przekonania, że nie ma potrzeby weryfikacji wiarygodności pozyskiwanych informacji, gdyż austriacki odbiorca (niewiele wiedząc o Polsce i Polakach) i tak je „kupi”. Na potwierdzenie powyższej opinii można przywołać zaprezentowaną wcześniej audycję pt. „*Mistrzowie asymilacji*”. Z perspektywy uznawanych na Zachodzie standardów zawarte w tytule określenie Polaków należy uznać za niestosowne. Dotyczy to także Austrii, której polityczni liderzy podkreślają, że to państwo otwarte na wielokulturowość. Afirmując multikulturalizm, nie można jednocześnie promować asymilacji, gdyż są to sprzeczne idee. Można by mówić o integracji, a więc o sytuacji, gdy jednostka lub grupa czuje się w danym miejscu u siebie, traktuje je jako dom, wobec którego jest lojalna, dla którego dobra pracuje, a jednocześnie pielęgnuje pamięć o swych korzeniach. Treść audycji wskazuje, że Polacy są raczej mistrzami integracji, a nie asymilacji. Traktują Austrię (w audycji Wiedeń) jako dom, a jednocześnie nie zapominają o kraju pochodzenia.

Jednym z elementów polskiej „kultury pamiętania” jest troską o ojczystą sztukę kulinarną. Często jest to przeceniane, gdyż pomiędzy austriacką a polską kuchnią zachodzą różnice, które jednak nie są znaczące. Większe odmienności można dostrzec pomiędzy poszczególnymi regionami w Polsce. Np. kotlet schabowy, który uważa się za typowo polski, jest w Austrii powszechnie konsumowany jako sznycel wiedeński. Błędem jest traktowanie lokalnych zwyczajów jako tych, które obowiązują w całej Polsce, a tym, które mają ogólnokrajowy charakter przypisywanie cech typowych dla kuchni regionalnej. W grudniu 2013 r. wyemitowano program pt. *Tak smakuje Boże Narodzenie w Polsce (So schmeckt Weihnachten in Polen)*⁸⁵, w którym odniesiono się do gastronomicznych obyczajów w Polsce. Właściciel jednej ze znajdujących się w Zakopanem restauracji opowiedział o tym, co Polacy⁸⁶ jedzą przy okazji Bożego Narodzenia. W centrum znalazły się *krokiety z kapustą i pieczarkami (Kroketten mit Kraut und Champignons)*, które są w Polsce popularną potrawą, jednak nie wyczerpują obyczajowości związanej z tymi świętami.

W audycji „*Mistrzowie asymilacji*” kierunek utożsamiania kulinarnych zwyczajów jest odwrotny. Zaserwowany przez zamieszkującą w Wiedniu polską rodzinę obiad złożony z rosółu, ziemniaków, pieczonego kurczaka i kompotu uznano za typowy dla kuchni śląskiej. Opinię tę oparto na fakcie, że polscy gospodarze pochodzą z Wrocławia. Tu odbija się „niemieckie” postrzeganie Europy, w ramach którego Wrocław to najważniejsze miasto regionu śląskiego. Polska perspektywa jest odmienna – ze Śląskiem chętniej kojarzy się Katowice i miasta w ich pobliżu się znajdujące.

⁸⁵ *Wien Heute*, 15.12.2013 (*So schmeckt Weihnachten in Polen*).

⁸⁶ W programie użyto określenia *Górale (die Goralen)*, które nie jest znane przeciętnemu Austriakowi.

W ww. audycji przywołano znacznej długości wypowiedź „wysokiej blondynki” Ani Haar – Polki, którą przedstawiono jako mieszkającą od pięciu lat w Wiedniu wolną dziennikarkę i matkę samotnie wychowującą dziecko⁸⁷. Prawie co niedzielę przychodzi z siedmioletnim synem do polskiego kościoła na Rennweg. Haar wyjaśnia, dlaczego Polacy dobrze czują się w Wiedniu. Tam spotykają ludzi, którzy mają podobny charakter – chętnie pomagają innym, lubią ponarzekać oraz mają upodobanie do różnego rodzaju tytułów, które często traktują jako substytut imienia i nazwiska.

Józef Buczak, przedstawiony jako prezes działającego w Wiedniu od lat 90. XX w. Stowarzyszenia Polskich Inżynierów, podkreślił, że Polacy czują się źle w Niemczech, gdyż tam wszystko jest poukładane. Inaczej jest w Austrii, szczególnie zaś w Wiedniu, którego mieszkańcy są bardziej *na luzie (locker)*. Panuje tam atmosfera, którą określa jako *gemütlich*. Termin ten można oddać jako *przytulny, nieskrępowany, zaciszny, dobroduszny, miły*. To dlatego, gdy w latach 80. XX w. Buczak przybył tam z Krakowa, poczuł się jak w domu.

Powyższe jednostkowe opinie Haar i Buczaka są osadzone w ich osobistym doświadczeniu, które niekoniecznie musi odbijać się życiowej historii pozostałych rodaków. Każdy, kto miał okazję mieszkać w Austrii, wie, że tamtejsza „tytułomania” jest nieporównywalna z polską wrażliwością w tej materii. To w Austrii, chociażby przy włącznikach dzwonek znajdujących się przed wejściem do domów, umieszcza się obok nazwisk skrótowy tytułów naukowych i zawodowych. Podobna praktyka obowiązuje przy wydawaniu dowodów osobistych, paszportów, czy wydruków potwierdzających zameldowanie (tzw. Meldezettel). Gdyby Polacy tak źle się czuli w Niemczech, na co zwraca uwagę Buczak, to dlaczego jako miejsce osiedlenia preferują nie Austrię, lecz krytykowane Niemcy?

W programach o Polakach w Wiedniu pojawiają się większe i mniejsze nieścisłości, które nie są korygowane. Jednym z uczestników audycji „*Mistrzowie asymilacji*” jest pewien emerytowany pracownik budowlany. Pracuje w Austrii, gdzie zarabia 700 euro, co stanowi ogromną sumę, gdy porówna się to z jego emeryturą wynoszącą w Polsce 60 euro. Trudno tę ostatnią kwotę uznać za realną. W 2012 r., kiedy zaprezentowano po raz pierwszy audycję, były to pieniądze uniemożliwiające przeżycie oraz pomoc – o czym jest mowa w programie – choremu bratu. Prezentując skrótowo polską diasporę na świecie, przywołuje się Polaków mieszkających w USA. Pada stwierdzenie, które nie jest prawdziwe, że Chicago to po Warszawie drugie co do wielkości skupisko Polaków. Do drobnych nieścisłości należy paszport, który służył jako ilustracja programu o Ewie Dziedzic. Ma on

⁸⁷ Por. A. Haar, *Polnische Priester als Importschlager in Österreich*, www.m-media.or.at/gesellschaft/polnische-priester-als-importschlager-in-osterreich/2012/04/03/ [21.05.2019].

kolor bordowy, podczas gdy powinien mieć kolor granatowy⁸⁸. Inne „drobiazgi” to np. nieprawidłowo zapisywane imię Krzysztofa Dobrka, czy nieużywanie litery „l” w nazwisku Piotra Beczały⁸⁹.

Zakończenie

Austria charakteryzuje się specyficznym sposobem działania rynku mediów audiowizualnych. Są one zmonopolizowane przez państwo i silnie upartyjnione. Możliwość prowadzenia niezależnych rozgłośni radiowych i telewizyjnych nie skutkuje wyraźnym pluralizmem informacyjnym, gdyż prywatni nadawcy nie odgrywają znaczącej roli. Większość Austriaków korzysta z programów emitowanych przez ORF. Z tego powodu nie bez znaczenia jest to, w jaki sposób prezentowani są tam Polacy, w tym ci mieszkający w Wiedniu. Kwestia tych ostatnich nie gości zbyt często w austriackich mediach. Jest to pozytywny sygnał, który uzasadnia przekonanie, że funkcjonują oni w mieście stołecznym bez większych problemów. Gdyby było inaczej, to media – chętnie prezentujące to, co patologiczne – poświęcałyby im więcej uwagi. Z reguły w programach ORF pojawiają się Polacy wybijający się – pozytywnie i negatywnie. Do pierwszych należą ludzie kultury i sztuki oraz przedstawiciele świata biznesu, do drugiej – mniejsi i więksi przestępcy. Na ich tle pewien wyjątek stanowi audycja dwukrotnie zaprezentowana w Ö1 (2012 i 2013) o „polskich przeciętniakach” w Wiedniu, a których pochlebnie określono mianem *mistrzów asymilacji*.

Literatura

a.viso, 14.10.2007, nr 2007F4A110 (*Dobrek Bistro neues Album & Konzert/ Radiokulturhaus*).

a.viso, 31.08.2008, nr 2008F4A108 (*Film „Herrn Kukas Empfehlungen”*).

Aviso, 30.10.2011, nr 2011F4A110 (*KlezMoreFestival, Wien*).

Anna Badora, <http://www.volkstheater.at/person/anna-badora/> [06.05.2019].

Aufgetischt am Sonntag F: 16, 26.06.2016, nr 2015F5F2020006 (*Der Wiener Ring*).

Bevölkerung in Privathaushalten nach Migrationshintergrund, www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_migrationshintergrund/index.html [24.04.2019].

Bischofsvikar Dariusz Schutzki CR, <https://www.erzdioezese-wien.at/site/menschenorganisation/menschen/bischofsvikare/article/30777.html> [06.05.2019].

⁸⁸ *Heimat fremde Heimat, 1155*.

⁸⁹ Podczas gdy Birgit Denk w przeprowadzonym z Piotrem Beczałą wywiadzie poprawnie wymawiała jego nazwisko, to na ekranie telewizyjnym było ono zapisane przez „l”; zob. *DENK mit KULTUR*.

- Bundesgesetz vom 8. Juli 1966 über die Aufgaben und die Einrichtung der „Österreichischer Rundfunk Gesellschaft m. b. H.“ (Rundfunkgesetz)*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 1966, nr 195.
- CD-Tipp: „Dobrek Bistro feat. David Krakauer”, <https://tv.orf.at/groups/kultur/mgr/236052/> [14.05.2019].
- Das Leitbild des ORF*, <https://der.orf.at/unternehmen/leitbild-werte/leitbild/index.html> [23.05.2019].
- DENK mit KULTUR – Folge 19 – Piotr Beczala und Nina Proll – Wien, Ottakringer Brauerei am 17092016, <https://www.youtube.com/watch?v=3k3ICijHuio> [09.05.2019].
- Der kleine Exodus – Glaubensabfall im Islam*, <https://religion.orf.at/stories/2838845/> [06.05.2019].
- Die ORF III Neujahrsbotschaft Anna Badora*, <https://youtu.be/PmnI0ArMOLI> [24.06.2019].
- Entschließung des Bundespräsidenten betreffend die Schaffung von Berufstiteln*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 2002, nr 261.
- erLesen* 28.2.2017, <https://youtu.be/-q7jA9Ae78U> [02.01.2019].
- Erlesen F: 152*, 28.02.2017, nr 2017056233.
- Gaugl, A., *ORF Neubau: Es wird ernst am Königlberg*, https://www.meinbezirk.at/hietzing/c-lokales/orf-neubau-es-wird-ernst-am-kueniglberg_a1118972 [03.06.2019].
- Grosz: *ORF verkommt immer mehr zum Rotfunk*, https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20070919_OTS0160/grosz-orf-verkommt-immer-mehr-zum-rotfunk [28.05.2019].
- Haar, A., *Polnische Priester als Importschlager in Österreich*, www.m-media.or.at/gesellschaft/polnische-priester-als-importschlager-in-osterreich/2012/04/03/ [21.05.2019].
- HC Strache, <https://www.facebook.com/HCStrache/posts/dieser-orf-rotfunk-ist-nur-mehr-eine-zumutung-nicht-nur-ein-schlechtes-programm-/10151152236843591/> [28.05.2019].
- Heimat fremde Heimat*, 1155, 03.03.2013, 2013F9J003 (*Ewa Dziedzic. Porträt*).
- Heimat, fremde Heimat / Folge 439 / Sendeband – 439*, 19.10 1997, nr 1997F1J610 (*Wochenrückblick: 100 Jahre polnische Seelsorge*).
- Heimat, fremde Heimat*, 11.09.2016, nr 2016F9J009 (*Bierbrauer Kordyka*).
- Heimat, fremde Heimat*, 25.08.2002 (*Adam Zielinski*).
- Heimat, fremde Heimat / Folge 926 F: 926*, 30.12.2007, nr 2007F9J012 (*Dobrek Bistro*).
- Heute Leben*, 21.07.2017, nr 2017F1V007 (*Radek Knapp*).
- Hohes Haus – 388. Das Parlamentsmagazin*, 14.09.1997, nr 1997F1H129 (*Stenogram*).
- Intendantin Badora verlässt Volkstheater*, <http://wien.orf.at/news/stories/2921167/> [24.06.2019].
- Knapp, R., *Der Gipfeldieb*, München – Zürich 2015.
- Knapp, R., *Der Mann, der Luft zum Frühstück aß*, Wien 2017.
- Knapp, R., *Die Stunde der Geburt. Eine Erzählung zu 41 Grafiken von Alfred Kubin. The Hour of Birth. A Story Based upon 41 Graphic Works by Alfred Kubin*, München 2017.
- Knapp, R., *Gebrauchsanweisung für Polen*, München – Zürich 2005.
- Knapp, R., *Herrn Kukas Empfehlungen*, München – Zürich 1999.
- Knapp, R., *Instrukcja obsługi Polski*, tł. M. Merunowicz, Warszawa 2009.
- Knapp, R., *Lekcje pana Kuki*, tł. S. Lisiecka, Kraków 2003.
- Knapp, R., *Osiol na ósmym piętrze*, tł. J. Stanaszek, Katowice 2017.
- Knapp, R., *Papiertiger*, München – Zürich 2003.
- Knapp, R., *Wie klein die Welt in Wien ist. Jaki świat jest mały w Wiedniu*, w: 1865, 2015. 150 Jahre Wiener Ringstraße. Dreizehn Betrachtungen, Wien 2014.
- Kultur Heute*, 27.11.2013, nr 2013056111 (*Neue Volkstheater Direktorin*).
- Kulturtipps. Kulturwoche*, 12.02.2017, nr 2017F4T2012 (*Buchtipps: Radek Knapp, „Der Mann, die Luft zum Frühstück aß“*).
- Kulturtipps/ Kulturwoche*, 29.11.2015, nr 2015F4T211 (*Neue CD: Dobrek Bistro feat. David Krakauer*).
- Kulturwoche und Kulturtipps*, 21.02.2016, nr 2016F4T202 (*Akkordeon-Festival. Wien*).
- Kulturwoche. Kulturtipps*, 09.07.2017, nr 2017F4T207 (*Buchtipps: Radek Knapp. A. Kubin + Ausst. Leopoldmuseum...*).

- Lekcje pana Kuki*, reż. D. Gajewski, prod. Austria, Polska 2007.
- Letzte Rundfunkansprache als Österreichischer Bundeskanzler von Kurt Schuschnigg am 11. März 1938*, <https://www.mediathek.at/portaltreffer/atom/015C6FC2-2C9-0036F-00000D00-015B7F64/pool/BWEB/> [03.06.2019].
- Loew, P.O., *Wir Unsichtbaren. Geschichte der Polen in Deutschland*, München 2014.
- Mag. Andrea Hauer, http://www.kreativschule.at/html/andrea_hauer.html [14.05.2019].
- Mag. Dr. Ewa Dziedzic, https://www.parlament.gv.at/WWER/PAD_87146/index.shtml [09.04.2019].
- Manes-Sperber-Würdigungspreis für Adam Zielinski*, <https://derstandard.at/1244461123797/Manes-Sperber-Wuerdigungspreis-fuer-Adam-Zielinski> [15.05.2019].
- Miecznikowska, J., *Europeizacja partii i systemu partyjnego Austrii*, Warszawa 2018.
- Moment am Sonntag*, 26.02.2012, nr MOM120226 („Die Assimilierungskünstler”. Ein Streifzug durch die polnische Volksgruppe in Wien).
- Moment am Sonntag*, <https://oe1.orf.at/programm/20120226/262333> [14.05.2019].
- Msze św. i nabożeństwa w j. polskim*, <http://www.kosciol.at/informacje/msze-sw-w-j-polskim/> [17.05.2019].
- Nachtquartier*, 24.01.2013, nr NAQ130124 (*Es war einmal in Polen*).
- Niewiadomski, J., *Fascynujący czas dramatycznych przełomów*, w: *Polacy na uniwersytecie w Innsbrucku*, red. E. Walewander, Lublin 2002, s. 81-84.
- Novak, A. – Rathkolb, O., *Die Macht der Bilder*, Berndorf 2017.
- Nur die Programmleitung soll das Programm gestalten. Die gründende Generalversammlung der Österreichischen Rundfunk Ges. m. b. H.*, „Arbeiter-Zeitung“, 12.12.1957.
- ORF – The Austrian Broadcasting Corporation, <https://der.orf.at/unternehmen/orf-english100.html> [23.05.2019].
- ORF, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 2, H-Q, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 525.
- ORF-Archiv, <https://bibliothek.univie.ac.at/fb-zeitgeschichte/orf-archiv.html> [24.06.2019].
- ORF-Gehälter fast doppelt so hoch wie Branchenschnitt, <https://diepresse.com/home/kultur/medien/528329/ORFGehaelter-fast-doppelt-so-hoch-wie-Branchenschnitt-> [30.05.2019].
- Orte der Kindheit. 1*, 18.08.2013, nr 2013F4T0520001 (*Piotr Beczala*).
- Orte der Kindheit. Piotr Beczala*, <http://www.pretv.at/deutsch/tv-produktionen/orte-der-kindheit/orte-der-kindheit-piotr-beczala/orte-der-kindheit-piotr-beczala.html> [06.05.2019].
- Österreich 1 Klassik-Treffpunkt/ RP8 via FQ3*, 31.12.2005, nr KTP051231 (*Live aus dem ORF KulturCafé*).
- Pensold, W., *Zur Geschichte des Rundfunks in Österreich. Programm für die Nation*, współpr. O. Moritsch, Wiesbaden 2018.
- Prisma*, 02.03.1982 (*Eine Polin in Wien – Interview Teresa Haremza*).
- Proporzdemokratie*, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 2, H-Q, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 618.
- ProSiebenSat.1 PULS 4 (vormals SevenOne Media Austria)*, http://www.prosiebensat1puls4.com/content/bereich/wir_ueber_uns.html [04.06.2019].
- Radek Knapp liest aus „Die Stunde der Geburt”. *Leopold Museum*, <https://youtu.be/aVaPfwgJec> [12.05.2019].
- Radek Knapp: Jaki świat jest mały w Wiedniu*, <https://www.wien.info/pl/sightseeing/book-150-years-ringstrasse-knapp> [16.05.2019].
- Ratajczak, B., *Teresa (Iwaniszewska) Haremza*, <https://retromuzyka.pl/biografie/biografie-i/teresa-iwaniszewska-haremza/> [10.05.2019].
- Romejko, A., *Przyszłość demokratycznego państwa prawa. Sytuacja współczesnej Austrii*, w: *Demokratyczne państwo prawa i jego przyszłość*, red. M. Sulkowski, Warszawa 2018.
- Rudle, D., *Leopold Museum: Radek Knapp trifft Alfred Kubin*, <https://www.tanzschrift.at/panorama/bildende-kunst/579-leopold-museum-radek-knapp-trifft-alfred-kubin> [12.05.2019].
- Rundfunkvolksbegehren*, <https://austria-forum.org/af/AEIOU/Rundfunkvolksbegehren> [23.05.2019].

- RVAVAG, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 3, R-Z, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 18.
- Schon gehört*, 22 Uhr 55, 04.11.2015, nr G2H151104 (12. Klezmore Festival Vienna).
- Schon gehört*, 23.03 Uhr, 21.02.2017, G2H170221 (18. Internationale Akkordeonfestival).
- Schrammel-Quartett*, w: *Österreich Lexikon in drei Bänden*, t. 3, R-Z, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 166.
- Tageskassette (2)/ ZIB-20, ZIB-2, ZIB-24, (ZIB-24/ Dobrek Bistro)*.
- Tageskassette (2)/ ZIB-20, ZIB-2, ZIB-24, 03.09.2008 (ZIB-24/ Herrn Kukas Empfehlungen)*.
- Tageskassette (2)/ ZIB-20, ZIB-2, ZIB-24, 12.11.2008 (ZIB-2/ Litertur von Migranten)*.
- Tageskassette (1)*, 18.06.2001 (ZIB-2/ Ukraine).
- Tageskassette (1)/ ZIB 9.00 – 19.30, 19.04.2002 (ZIB-17.00/ Polen/ Musikverein)*.
- Treffpunkt Kultur*, 07.04.2003, nr 2003F4M004 (Papiertiger).
- Treffpunkt Kultur*, 07.04.2003, nr 2003F4M004 (Studiogast: Knapp).
- Treffpunkt Kultur*, 17.11.2003, nr 2003F4M011 (Porträt: Dobrek).
- Treffpunkt Kultur/ Zuspieldungen Cleanfeed*, 13.09.1999, nr 1999F4M009 (Radek Knapp).
- Von Tag zu Tag*, 01.12.2015, nr VTT151201.
- Weber, E., *Schrammelmusik*, w: *Oesterreichisches Musiklexikon. Online-Ausgabe*, Wien 2002-2006, http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_S/Schrammel-Musik.xml [22.05.2019].
- Wereszycki, H., *Historia Austrii*, Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986.
- Wien Heute*, 03.05.2016 (PK Volkstheater Präsentation).
- Wien Heute*, 15.12.2013 (So schmeckt Weihnachten in Polen).
- Williams, K., *Media w Europie*, t. A. Piwnicka, Warszawa 2008.
- Wurnitsch, M., *TV-Studie 2017: Was die Österreicher übers Fernsehen denken*, <https://www.tv-media.at/top-stories/tv-studie-2017> [30.05.2019].
- Zachód – emigracja*, „Kultura” 11 (1982), s. 128-130.
- ZIB 11.00*, 06.12.2015 (Dobrek Bistro).
- ZIB 19.30*, 27.06.2010 (Block Zielinski).
- ZIB 9.00*, 08.07.2017 (Radek Knapp & Alfred Kubin).
- ZIB 9.00*, 09.09.2015 (Radek Knapp).
- ZIB 9.00*, 10.02.2017 (Neuer Knapp-Roman).
- ZIB 9.00*, 22.06.2009 (Adam Zielinski).
- ZIB-24*, 14.04.2010 (Dobrek Bistro).